

Laura Kinnunen & Valteri Paakkari

LASTEN OSALLISUUDEN TOTEUTU- MINEN MIKKELIN KUNNALLISESSA VARHAISKASVATUKSESSA

Opinnäytetyö
Sosiaaliala

2017

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tekijä/Tekijät	Tutkinto	Aika
Laura Kinnunen Valtteri Paakkari	Sosionomi (AMK)	Joulukuu 2017
Opinnäytetyön nimi		32 sivua 3 liitesivua
Lasten osallisuuden toteutuminen Mikkelin kunnallisessa varhaiskasvatuksessa		
Toimeksiantaja		
Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu		
Ohjaaja		
Lea Saari-Kääriäinen		
Tiivistelmä		
<p>Tässä tutkimuksessa tutkittiin lasten osallisuuden toteutumista Mikkelin kunnallisissa päiväkodeissa. Tarkoituksena oli selvittää, miten hyvin lasten osallisuus toteutuu päiväkodeissa ja miten osallisuus käytännössä näyttäytyy. Lisäksi tarkoituksena oli selvittää, mitä osallisuus tarkoittaa lastentarhanopettajien mielestä sekä pidetäänkö osallisuuden toteutumista tärkeänä ja toteutuuko osallisuus heidän mielestään riittävästi.</p> <p>Tutkimus on laadultaan kvantitatiivinen mutta siinä on myös kvalitatiivisia piirteitä. Aineisto kerättiin internetkyselyllä Webropol-ohjelman avulla. Aineistoa analysoitiin ristiintaulukoinnin ja sisällön analyysin avulla. Tutkimuksen raportti alkaa teoriaosuudella, jossa käsitellään lapsen osallisuutta, toimijuutta ja yhteisöllisyyttä sekä varhaiskasvatusta yleensä ja päiväkotia varhaiskasvatusympäristönä. Tämän jälkeen esitellään tutkimuksen toteutus, tutkimuksen tulokset ja johtopäätökset sekä pohdinta tuloksista.</p> <p>Tuloksista kävi ilmi, että lastentarhanopettajien mielestä osallisuus toteutuu tutkimukseen osallistuneissa päiväkodeissa melko hyvin. Osallisuus toteutuu käytännössä päiväkodeissa havainnoimalla lapsia aktiivisesti ja suunnittelemalla toimintaa havaintojen pohjalta. Lapset osallistuvat päiväkodeissa arjen askareisiin ja heidän mielipiteitään kuunnellaan sekä heidän toiveitaan toteutetaan mahdollisuuksien mukaan. Tutkimustulosten mukaan lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen, mutta noin kolmanneksen mukaan lapset eivät osallistu toiminnan arviointiin. Vastaajista suurimman osan mukaan toimintaa ei myöskään kehitetä lasten arvioinnin perusteella. Näin ollen suurin puute osallisuuden toteutumisessa on toiminnan arviointiin osallistumisessa.</p> <p>Lasten osallisuutta päiväkodeissa kuvailtiin mahdollisuutena vaikuttaa itseään koskeviin asioihin, kuten toiminnan toteutukseen, suunnitteluun ja arviointiin. Tuloksissa nostettiin esille myös osallisuuden edellytyksenä se, että lapsi kohdataan läsnäolevasti ja huomioidaan yksilöllisesti. Vastauksissa korostui aikuisen rooli osallisuuden mahdollistajana ja osallisuuden toteutumista päiväkodeissa pidettiin todella tärkeänä.</p> <p>Tutkimuksen tulokset ovat hyödyllisiä Mikkelin kunnallisille päiväkodeille osallisuuden kehittämiseen päiväkodeissa.</p>		
Asiasanat		
Osallisuus, toimijuus, yhteisöllisyys, varhaiskasvatus, päiväkot.		

Author (authors) Laura Kinnunen Valteri Paakkari	Degree Bachelor of Social Services	Time December 2017
Thesis Title Children's participation in early childhood education in Mikkeli.		32 pages 3 pages of appendices
Commissioned by South Eastern Finland University of Applied Sciences		
Supervisor Lea Saari-Kääriäinen		
Abstract <p>The purpose of this thesis was to study children's participation in municipal kindergartens in Mikkeli. The main focus of the study was on how well children's participation is implemented and how it shows in practice. Furthermore, our goal was to find out what children's participation means to kindergarten teachers and whether they think it is important and promoted well enough.</p> <p>The research is mostly quantitative but it does share certain attributes of qualitative research. The research material was collected through a Webropol survey. The material was analyzed with contingency table and content analysis. The thesis report begins with a theory section regarding children's participation, agency, social relations, kindergarten as early childhood education environment and early childhood education in general. After the theory section the results and conclusions of the study are presented.</p> <p>According to the results most of the participating kindergarten teachers thought that children's participation is implemented relatively well. Participation is implemented in practice through observing the children and planning activities based on the observations. Children take part in daily chores, their opinions are heard and their wishes are taken in consideration when possible. In general, children do take part in planning and evaluating activities, but a third of the participants replied that the children are not involved in evaluating the activities. Furthermore, according to most participants the activities are not developed based on the children's evaluation. Therefore, according to our results the children's absence in activity evaluation is the greatest shortcoming in children's participation.</p> <p>Children's participation was described as a possibility to influence matters that concern oneself, such as how activities are organized, planned and evaluated. According to the results one of the prerequisites of participation is being present when encountering children and treating them as an individual. An adult's role as a participation enabler was emphasized.</p>		
Keywords Participation, agency, social relations, early childhood education, kindergarten.		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	VARHAISKASVATUS	6
2.1	Varhaiskasvatuksen pedagogiikka.....	7
2.2	Päiväkoti varhaiskasvatuksen pedagogisena ympäristönä.....	7
3	OSALLISUUS.....	9
3.1	Osallisuuden perusta	9
3.2	Osallisuuden merkitys lapsen kehitykselle.....	10
3.3	Lasten ja aikuisten välinen valtasuhde.....	10
3.4	Osallisuuden tavoitteet ja toteutuminen	11
4	TOIMIJUUS JA YHTEISÖLLISYYS	12
4.1	Toimijuus.....	12
4.2	Yhteisöllisyys.....	13
4.3	Aikaisemmat tutkimukset	14
5	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	16
5.1	Tutkimuskysymykset	16
5.2	Kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen tutkimus	16
5.3	Aineiston keruu ja analyysi.....	17
6	TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	19
7	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	27
8	TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS.....	30
9	POHDINTA.....	31
	LÄHTEET	33

LIITTEET

Liite 1. Tutkimuslupa

Liite 2. Saatekirje

Liite 3. Kysely

1 JOHDANTO

Opetushallitus on määrännyt uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 18.10.2016, mitkä varhaiskasvatuksen järjestäjien tuli ottaa käyttöön 1.8.2017 alkaen (Opetushallitus 2016a). Aikaisemmin käytössä olleissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa vuodelta 2005 lapsen osallisuutta määritellään vähemmän, kuin uusissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa vuodelta 2016. Tässä opinnäytetyössä tutkimme, miten lasten osallisuus toteutuu Mikkelin päiväkodeissa sekä pitävätkö lastentarhanopettajat sen toteutumista tärkeänä.

Mielestämme aihe on ajankohtainen, sillä uusissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa osallisuus määritellään tarkemmin, jolloin päiväkotienkin tulee toteuttaa osallisuutta sen mukaan (Opetushallitus 2016b). Lisäksi varhaiskasvatussuunnitelman perusteet muuttuvat velvoittavaksi aiemman suosituksen sijasta ja ne pohjautuvat varhaiskasvatukseen lakiin (Lyhty 2017, 29). Osallisuutta päiväkodeissa tulee myös tutkia entistä tarkemmin, koska varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa käsitellään lasten osallisuutta enemmän.

Aikaisemmin käytössä olleissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) mainitaan, että varhaiskasvatuksen ensisijaisena tavoitteena on edistää lapsen hyvinvointia kokonaisvaltaisesti. Osallisuus liitetään hyvinvointiin siten, että lapsi tulee tulla kuulluksi ja nähdyksi. Lisäksi varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) kuvataan, että lapset osallistuvat uudistamiseen ja ylläpitämiseen kykyjensä mukaan. Osallisuuteen viitataan siis vain yksittäisillä lauseilla, eikä sitä käsitellä erikseen. Aikaisemmissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa vuodelta 2005 kerrotaan, että vanhemmilla tulee olla mahdollisuus vaikuttaa yksikön varhaiskasvatussuunnitelman sisältöön ja osallistua sen arviointiin. Lapsen vaikuttamismahdollisuuksista ei kuitenkaan kerrota mitään. Myöhemmin tekstissä kerrotaan, että vanhempien ja lasten suorittama toiminnan arviointi on osana varhaiskasvatuksen kehittämistä. (Stakes 2005, 15–33.)

Uusissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on erillinen kohta osallistumisesta ja vaikuttamisesta. Sen mukaan lapsien tulisi suunnitella, arvioida ja

toteuttaa toimintaa yhdessä henkilökunnan kanssa. Tällöin henkilökunnan tehtävänä on huolehtia, että jokaisella lapsella on mahdollisuus vaikuttaa ja osallistua. Lisäksi lasten ajatusten kuunteleminen, aloitteisiin vastaaminen ja arvostava kohtaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. (Opetushallitus 2016b, 24.)

Tutkimuksemme ajoittuu siis juuri siihen vaiheeseen, kun päiväkodin henkilökunnan on mietittävä tarkemmin osallisuuden toteutumista uuden varhaiskasvatussuunnitelman astuessa voimaan. Näin ollen tutkimuksestamme voi olla hyötyä päiväkodeille osallisuuden kehittämiskohtien huomaamiseen. Mielestämme lasten osallisuus on tärkeä aihe, josta saimme tutkimuksemme avulla lisätietoa. Aiheesta saimme myös ammatillista hyötyä osallisuuden toteuttamiseen ja kehittämiseen omassa työskentelytavassamme ja tulevassa työpajassamme.

Kiinnostuksemme aihetta kohtaan on lähtenyt käytännön harjoittelujaksojen kautta, sillä meistä kumpikin on huomannut päiväkodeissa puutteita ja kehittämiskohtia lapsien osallisuuden toteutumisessa. Tässä opinnäytetyössä tiedonkeruu menetelmänä käytimme kyselyä, jonka toteutimme internetissä käyttäen apuna Webropol-ohjelmaa. Opinnäytetyöraportin alussa käsittelemme teoreettista viitekehystä, minkä jälkeen avaamme opinnäytetyöprosessia. Tämän jälkeen esittelemme tutkimustuloksemme ja pohdimme niiden merkitystä sekä tutkimuksen onnistumista.

2 VARHAISKASVATUS

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan lapsen tavoitteellista sekä suunnitelmallista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta. Tässä kokonaisuudessa painottuu erityisesti pedagogiikka. Varhaiskasvatusta voidaan järjestää päiväkodeissa, perhepäivähoidossa tai muuna kerho- tai leikkitoimintana. Vanhemmat päättävät lapsensa osallistumisesta varhaiskasvatukseen mutta kaikilla alle kouluikäisillä lapsilla on oikeus osallistua varhaiskasvatukseen. Koulua edeltävä esiopetus on toiminnallisesti varhaiskasvatusta ja siihen osallistuminen tuli velvoittavaksi 1.8.2015 alkaen. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2017.)

Varhaiskasvatuksen asiantuntijavirasto opetushallitus laatii ja päättää valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Näiden pohjalta laaditaan paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat sekä päiväkodissa tai perhepäivähoitossa laaditaan jokaiselle lapselle henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. (Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2017.)

2.1 Varhaiskasvatuksen pedagogiikka

Suomessa varhaiskasvatus mielletään sitä ohjaavissa asiakirjoissa kokonaisuutena, johon kuuluu kolme ulottuvuutta: kasvatus, hoito ja opetus. Nämä kolme ulottuvuutta todetaan painottuvan eri lailla eri-ikäisillä lapsilla varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Varhaiskasvatusta voidaan lähestyä pedagogiikan sekä kasvatuksen käsitteillä. Pedagogiikka on teoreettisena sekä empiirisenä käsitteenä moniselitteinen, mutta Suomessa sen ymmärretään tarkoittavan opettamisen, kasvatuksen ja koulutuksen tutkimusta. (Hännikäinen 2013, 30-33.)

Pedagogiikan katsotaan myös sisältävän ajatuksen opettamisen ja oppimisen vuorovaikutussuhteesta, jossa kaksi osapuolta ovat opettaja ja oppija. (Hännikäinen 2013, 30–33.) Rautiaisen (2016) mukaan varhaiskasvatuksen pedagogiikka on tietoista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi sekä se näkyy arjen toimintakulttuurissa ja leikissä, joka on varhaiskasvatuksen tärkeä elementti. Erityisen tärkeänä nähdään lasten osallistaminen. Lähtökohtana tulisi olla lapsi, miten hänen oppimistaan ja kasvuaan tuetaan parhaalla mahdollisella tavalla sekä aktivoidaan ryhmässä ja yksilöllisesti.

2.2 Päiväkoti varhaiskasvatuksen pedagogisena ympäristönä

Varhaiskasvatuksen pedagoginen ympäristö rakentuu jatkuvasti arjen mukana, eikä ole aina samanlainen. Päiväkotiympäristö on osa yhteiskunnan koulutuspolitiikkaa, mutta se rakentuu sisäisten päivittäisten prosessien tuloksena. Kuitenkin yhteiskunnalliset ja kulttuuriset tekijät ovat vaikuttamassa keskeisesti päiväkotiympäristön muodostumiseen. Näiden prosessien tuloksena rakentuva toimintaympäristö vaikuttaa siihen, miten varhaiskasvatus tietyssä yhteiskunnassa toimii ja mitä se on. Lisäksi jokainen varhaiskasvatusympäris-

töissä toimiva tulkitsee eri tavalla toiminnallista ja fyysistä ympäristöä sekä varhaiskasvatukseen liittyviä sääntöjä ja sosiaalisia merkityksiä. (Raittila 2013, 71–72.)

Varhaiskasvatuksen pedagoginen toimintaympäristö ei siis ole pelkästään neutraali tila, vaan se on tietoisesti ja tiedostamatta rakennettu sekä rakennuttanut paikka. (Raittila 2013, 71–72.) Päiväkodissa hoidossa olevien lasten tarpeet muodostavat päiväkodin toiminnan rakenteen. Lasten päiväkotipäivä muodostuu esimerkiksi ohjatusta toiminnasta, leikistä, ulkoilusta ja levosta. Tietenkin yksi päivän rakennetta määräävä tekijä ovat ruokailut, jotka ovat tiettyyn kellonaikaan. (Kirvesniemi 2012, 10–11.)

Suomessa päiväkotityö on osa julkista hyvinvointijärjestelmää olevaa alle kouluikäisten lasten varhaiskasvatusta. Pedagoginen tehtävä päiväkotityöllä on olla osa elinikäistä oppimista siten, että lasten kasvu ja tasapainoinen kehittyminen ovat mahdollisia. Päiväkodin tehtävänä on lasten kehityksen turvaaminen, perheen kasvatustehtävän tukeminen ja vanhempien työssäkäynnin tai opiskelun mahdollistaminen. Näin ollen se on osa yhteiskunnan sosiaalipalvelua. (Kirvesniemi 2012, 8–9.)

Päiväkotityötä säädellään lakien, voimavarojen ja normien suuntaamisen avulla. Päiväkodille asetetaan monenlaisia odotuksia, kun sen ajatellaan olevan varhaisen havainnoinnin ja puuttumisen apuväline, lasten oppimisvaikeuksien havainnoinnin sekä ennaltaehkäisyn toteuttaja ja perheiden hyvinvoinnin ja arjen hallinnan tukija. Jos pedagoginen toiminta on tarkastelun keskipisteenä, varhaiskasvatuksen työn kohteena voidaan nähdä lapsi. Päiväkotityössä painotetaan lapsen yksilöllisyyden huomioimista varhaiskasvatuksessa, vaikka lapsia kasvatetaan ryhmissä. Työn kohteena voidaan pitää myös koko perhe, sillä se tukee myös perheen kasvatustyötä muun muassa kasvatuskumppanuuden avulla. (Kirvesniemi 2012, 8–10.)

3 OSALLISUUS

3.1 Osallisuuden perusta

Osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista asioista sekä mahdollisuutta ilmaista mielipiteensä näistä asioista sekä päästä vaikuttamaan niihin. Konkreettista osallisuuden toimintaa on osallistuminen. Vastakohtana osallisuudelle voidaan pitää osattomuutta, joka tarkoittaa yksilön siivuun jäämistä yhteiskunnasta sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen pääoman puuttumisen vuoksi. Yksilö voi tuntea osattomuuden myös henkilökohtaisena kokemuksena, jolloin mielestään hän ei ole tullut otetuksi huomioon. Osallisuudessa on nähtävissä yhteisöllinen ja yksilöllinen elementti, eli yksilö voi kokea itsensä arvokkaaksi osallistuessaan sekä toisaalta ympäristön ja yhteisön on mahdollistettava osallisuuden toteutuminen. (Pajulammi 2014, 141.)

Oikeudelliselta kannalta lapsen osallisuuden toteutumisen turvaa viime kädessä valtio. Näin ollen osallisuus tulee ymmärtää myös juridisesti velvoittavana oikeutena, sillä valtio on sitoutunut turvaamaan lasten osallisuuden sitoutuessaan YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen sekä säätäessään lapsille oikeuden vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehityksen mukaisesti perustuslaissa. Yleisesti osallisuutta voidaan kuvailla tilanteeksi, jossa lapsen näkemyksiä ja mielipiteitä kuunnellaan sekä ne otetaan aktiivisesti huomioon päätöksenteossa. (Pajulammi 2014, 142–143.)

Osallisuusosoikeuden toteutumisessa on tärkeää se, että lapselle selitetään, miksi hänen mielipidettään kysytään ja miten mielipide otetaan huomioon päätöksenteossa. Lapselle täytyy myös kertoa, miksi tilanteessa ei mahdollisesti voitu toimia hänen mielipiteensä mukaan. Tärkeää on erottaa osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden ero, sillä lapsen osallistuminen itseään koskevaan päätöksentekoon ei suoraan johda tilanteeseen, jossa lapsi saa päättää asiastaan. Juridisesti osallisuudessa voidaan huomata erivahvuisia muotoja. Lapsen osallisuuden käsitteen alle voidaan katsoa kuuluvan lapsen kuuleminen, lapsen puhevalta, lapsen mielipiteen selvittäminen, lapsen näkemysten esittäminen sekä lapsen näkemysten huomioon ottaminen. Puhevalta on vahvin osallisuuden muoto oikeudellisesti katsoen. (Pajulammi 2014, 143–144.)

3.2 Osallisuuden merkitys lapsen kehitykselle

Osallisuuden vastakohta on osattomuus omaan elämään, joka on psyykkisen sairastamisen ja pahoinvoinnin peruskokemus. Osattomuus näkyy lamaantumisena elämän haasteiden edessä, jotka kasvavat ylivoimaisiksi sekä vieraantumisenä omasta itsestään ja yhteisöstä. Nämä kokemukset johtavat yksinäisyyden ja merkityksettömyyden tunteeseen. Nämä osattomuudesta nousevat kokemukset ja tunteet ovat myös vakavia mielenterveyden häiriintymisen peruskokemuksia. (Mäkelä 2011, 14.)

Mäkelän (2011, 14) mukaan kokemus kyvykkyydestä saada aikaan muutoksia, vaikuttaa omaan elämään ja varmuus joukkoon kuulumisesta ovat mielenterveyden kulmakiviä. Vahvistamalla lapsen mahdollisuutta osallistua tuntevana, toimivana, luovana ja ajattelevana yksilönä kussakin kehitysvaiheessa tuetaan hänen normaalia kasvua ja kehitystä.

3.3 Lasten ja aikuisten välinen valtasuhde

Turjan mukaan (2011, 42) kasvatuksessa on aina valtasuhde kasvavan yksilön ja häntä ohjaavan aikuisen välillä. Päiväkodissa he ovat päivähoidossa oleva lapsi ja kasvatustehtävässä oleva aikuinen. Sekä kulttuurin, että kasvatajan henkilökohtaiset näkemykset muun muassa lapsen asemasta ja oppimisesta määrittävät valtasuhdetta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, kuinka paljon lapsen oppimis- ja kehitysprosessia olisi suotavaa ohjata ulkopuolisilla toimenpiteillä.

Kasvattajan näkemykset lasten ja aikuisten välisestä hierarkiasta joko edistävät tai estävät lasten osallisuutta (Fonsén ym. 2014, 94). Fromin ja Kopisen mukaan (2012, 17) jokaisen lasten kanssa työskentelevän kannattaisi pysähtyä miettimään omaa ihmiskäsitystään, koska jokaisella on oma näkemyksensä yksilöistä tuen tarvitsijana. Tämä näkemys vaikuttaa aikuisen tapaan kohdata lapsi yhteisössään.

Vaikka lasten kuuleminen on oleellinen osa lasten osallisuuden tukemista, se ei toimi pelkästään yksin. Opettajan tietoisuus omasta ja lasten toiminnasta sekä halu muuttaa toimintaansa palautteen perusteella, ovat osallistumisen

edellytyksinä. Erityisesti työn reflektointi on keskeistä lasten osallisuuden tukemisessa. Lasten tulee myös nähdä ja kokea mielekkäänä muutokset, jotka heidän palautteensa pohjalta tehdään. (Ojala 2015, 130.)

Liian tiukka kontrolli vaikuttaa negatiivisesti lasten osallisuuteen vähentämällä toimimisen mahdollisuuksia ja toimintamateriaalien valintaa. Se myös vaikuttaa opettajan ja lapsen välisen dialogin kehittymiseen sekä saattaa rajoittaa opettajan kykyä tarkastella asioita lasten näkökulmasta. Alhaisempi kontrolli vapauttaa opettajan ja lasten välistä dialogia sekä antaa opettajalle mahdollisuuden reagoida lasten aloitteisiin. Näkemys lapsista kykenemättöminä ja irrationaalisina aikuisiin verratessa on väistymässä. Korvaavaksi näkemykseksi on muodostumassa näkemys vahvoista, voimakkaista ja kykenevistä lapsista. (Ojala 2015, 129–130.)

Joskus lasten oikeuksien lisäämisen väitetään johtavan siihen, että lapset joutuvat aikuisten suojeluksen ulkopuolelle sekä heidän näkemyksiensä huomiointiin ottaminen johtaa heidät riskialttiisiin tilanteisiin. Oikeuksien tai osallisuuden lisääminen ei kuitenkaan tarkoita täysiä aikuisten oikeuksia. Se tarkoittaa sitä, että lapsilla on oikeus tulla kuulluksi ja ajan myötä ottaa enemmän vastuuta heitä koskevista päätöksistä. Kuulluksi tuleminen, eli se että voi esittää mielipiteitä omaan elämään vaikuttavista päätöksistä, on ihmisoikeus. (Lansdown 2011, 7.)

3.4 Osallisuuden tavoitteet ja toteutuminen

Lapsen osallisuuden tavoitteita ovat itsetunnon vahvistaminen, syrjäytymisen ennaltaehkäisy, elämän hallinnan ja mielekkyyden lisääminen sekä vastuuseen kasvaminen. Lisäksi tavoitteita ovat lasten elämän kannalta mielekkäiden ratkaisujen toteutuminen sekä yhteisöllisyyden ja yhteisöön kuulumisen tunteen lisääntyminen. Osallisuudessa ratkaisevaa on lapsen oma tunne osallisuudesta eli se on subjektiivinen kokemus. Osallisuus rakentuu ja toteutuu vuorovaikutuksessa toisiin lapsiin sekä aikuisiin, jolloin on tärkeää, että lapsi tulee kuulluksi ja ymmärretyksi. (Järvinen & Mikkola 2015, 13–17.)

Usein lasten mukaan ottaminen arjen suunnitteluun nähdään liian aikaa sekä resursseja vieväksi, ja sitä myötä mahdottomaksi toteuttaa. Jos osallisuus

nähdään aikuisen työvälteenä eikä arvona sinänsä, se näkyy ylimääräisenä menetelmänä, jota käytetään, jos päiväkodin resurssit niin sallivat. Täyteen kalenteroitua arkea perustellaan usein varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2016) vaatimuksissa, vaikka tämä ei kuitenkaan vaadi tiukkaa viikko-ohjelmaa tai yhtäkään aikataulutettua tuokiota. Vasu, eli varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, painottaa lasten kiinnostuksen kohteiden ja aloitteiden huomioimista, vuorovaikutuksessa oppimista sekä valintojen tekemistä. Vasu painottaa myös, että lapsi ei opiskele tai suorita eri orientaatioiden sisältöjä, eikä lapselle aseteta suoriutumisvaatimuksia. Osallisuuden pedagogiikassa vaikeinta ei ole saada lapsia osallisiksi vaan aikuisena oppia näkemään ne arjen hienot oppimisen, kokemisen ja yhdessäolon hetket, joihin olisi mahdollisuus tarttua. (Kataja 2014, 58.)

4 TOIMIJUUS JA YHTEISÖLLISYYS

4.1 Toimijuus

Osallisuuteen liitetään usein ajatus lapsen toiminnallisuudesta. Thomasin (2007) mukaan lapsen osallisuudella voidaan tarkoittaa lapsen osallistumista johonkin tiettyyn päätöksentekoon tai aktiiviseen toimintaan. Voidaan viitata myös johonkin prosessiin tai prosessin lopputulokseen, jossa lapsi on osallisena. (Pajulammi 2014, 143.) Käsitteet osallisuus ja toimijuus liitetään usein toisiinsa. Kun puhutaan lapsista tai aikuisista toimijoina, tarkoitetaan sitä, että ihminen itse vaikuttaa tapahtumien kulkuun eikä ole passiivisesti ympäristön ohjattavissa. Toimijuus voidaan siis nähdä edellytyksenä osallistua ja olla osallisena yhteistä toimintaa tai osallistumisen tuloksena. Kun lapsista puhutaan toimijoina, jotka vaikuttavat aktiivisesti tapahtumien kulkuun, huomio kiinnittyy tapaan, millä vaikuttaminen tapahtuu erilaisissa tilanteissa. (Lipponen ym. 2013, 160–161.)

Ojalan mukaan (2015, 129) osallisuuden tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota kolmeen osallisuuden ulottuvuuteen: pystyvyyteen, osallisuuteen ja toimijuuteen. Nämä kolme ulottuvuutta liittyvät Ojalan mukaan keskeisesti toisiinsa. Pystyvyydellä tarkoitetaan lapsen tietoisuutta omista kyvyistään suunnitella ja toteuttaa asioita. Pystyvyyden mahdollistaa oppimisprosessi, jossa

lapsi oppii tietämään ja tuntemaan kuka hän on sekä tekemään aloitteita, vastustamaan, antamaan ja vastaanottamaan apua. Prosessissa lapsi oppii myös toimimaan sitoumusten ja tilanteen vaatimusten mukaan.

Osallisuudessa on Ojalan mukaan (2015, 129) kyse siitä, mitä tapahtuu vuorovaikutuksessa, jossa lapsen ajatuksia, taitoja, tietoja ja tunteita muut arvioivat. Toimijuudessa on Ojalan mukaan kyse toimintaan osallistumisesta, jossa lapset ovat osallisina ja kanssatoimijoina. Lapsen aloitteet mahdollistavat ja pitävät toimijuuden yllä, joten siihen tulisi suhtautua kannustavasti, tukevasti ja neuvottelevasti.

Toimijuuden toteutumisessa on oleellista, että lapset saavat kokemuksia siitä, että heitä kuunnellaan ja heidän aloitteisiinsa ja ehdotuksiinsa suhtaudutaan arvostavasti. Toimijuuden keskiössä on lasta tukevat aikuiset, koti sekä varhaiskasvatuksen pedagoginen toimintakulttuuri. Toimijuuden kannalta on tärkeää kuulla lapsia heidän omista vahvuuksistaan ja hetkistä, jolloin he saavat onnistumisen kokemuksia. (Lipponen, Kumpainen & Hilpiö 2013, 166.)

4.2 Yhteisöllisyys

Yhteisöllisyydellä tarkoitetaan lasten yksilöllisyydestä siirtymistä kohti ryhmän jäsenyyttä ja yhteistä toimintaa, johon ottavat osaa sekä aikuiset ja lapset. Yhteisöllisyyden korostaminen lasten ja aikuisten hierarkiassa edistää lasten osallisuutta (Turja 2011, 46) Järvisen ja Mikkolan (2015, 25) mukaan ihmisellä on sisäinen tarve olla yhteydessä toisiin ihmisiin sekä kuulua tiettyyn ryhmään. Eritoten pienellä lapsella on erityinen kiinnostus ja herkkyys olla yhteydessä muihin ihmisiin vuorovaikutuksen avulla.

Yhteisöllisyydestä ja osallisuudesta on konkreettinen esimerkki päiväkodin arjen suunnittelussa, jossa lapset otetaan mukaan toimintaprosessin jokaiseen osioon. Toimintaprosessiin kuuluu ideointi, suunnittelu, päätöksenteko, toiminta ja lopuksi arviointi. Kun lapset ottaa mukaan toimintaprosessiin, heille tulee tunne omasta osallisuudesta, hyväksytyksi tulemisesta sekä yhteenkuuluvuudesta ja vaikuttamisen mahdollisuudesta yhteisössään. Myös heidän itsetuntonsa vahvistuu ja he kokevat voimaantumisen tunnetta. Tämän edelly-

tyksenä on lasten tietoisuus siitä, että heitä kuullaan ja he pystyvät vaikuttamaan toimintaan. Jokaista ideaa ei toki voida toteuttaa, mutta lasten näkemyksiin tulee suhtautua vakavasti ja tilanteen tullen keskustella siitä, miksi jokin ei ole mahdollista. Vaikka osallisuuden tunne muodostuu yksilöllisesti, sen perustana voidaankin pitää lasten kokemusta dialogisesta vuorovaikutuksesta muiden, erityisesti aikuisten kanssa. (Turja 2011, 51–52.) Vaikka lasten rooli toiminnan suunnittelussa kasvaa, ei kasvatusvastuussa oleva aikuinen kuitenkaan luovuta kasvatus- ja suunnitteluvastuutaan pois (Fonsén ym 2014, 94).

Lansdownin (2001, 4–7) mukaan lasten osallisuudesta päätöksenteossa pitäisi huolehtia, koska heillä on tilanteeseen liittyvää uniikkia käytännön kokemusta ja tietoa. Lansdown huomauttaa siitä, kuinka monet eri maat ovat huolissaan lasten opetuksen kehityksestä, mutta harva kuitenkaan ottaa lapsilta selvää millä tavalla esimerkiksi opetuksen tasoa voitaisiin parantaa. Hänen mukaansa kouluissa, joissa lapset osallistuvat demokraattisempaan toimintatapaan, yhteistyö on henkilökunnan ja oppilaiden välillä parempi. Myös Steinius ja Karlson (2005, 8) nostavat tärkeänä esille lasten mahdollisuuden osallistua oman elinpiirinsä vaikuttamiseen.

4.3 Aikaisemmat tutkimukset

Lasten osallisuutta on tutkinut aiemmin muun muassa Jonna Hermina Leinonen pro gradussaan ”Lapsen osallisuuden mahdollistaminen päiväkodin toimintakulttuurissa – tilastollinen tutkimus osallisuuden tasomallista”. Tutkimuksessaan Leinonen (2010, 23) keskittyi tutkimaan pääkaupunkiseudun kunnallisessa päivähoidossa hoidossa olevien lasten osallisuutta sekä heitä hoitavien varhaiskasvattajien toimintaa, ammatillisuutta ja näkemyksiä lasten osallisuuden mahdollistajina. Tutkimuksessa selvisi, että pääkaupunkiseudun päivähoidossa olevien lasten osallisuus toteutuu ja heidän kanssaan työskentelevät varhaiskasvattajat ovat sitoutuneet tukemaan ja edistämään osallisuutta.

Lasten osallisuutta päivähoidossa on tutkinut myös Marika Korppi ja Johanna Latvala pro gradussaan ”Osallistava vuorovaikutuksen malli lasten osallisuuden mahdollistajana”. Tutkimuksen ensimmäisenä tavoitteena oli testata sitä, että onko lasten osallisuutta mahdollista edistää osallistavan vuorovaikutuksen mallilla. Tutkimuksen tulosten mukaan osallistava vuorovaikutuksen malli

tukee päivähoitossa lasten osallisuuden toteutumista. Tutkimuksen toisena tavoitteena oli selvittää sitä, miten lapset kokevat osallisuuden ja vertailla lasten näkemyksiä osallisuudesta tutkijoiden havainnoiteihin. Tutkimuksen mukaan osallisuuden kokemus syntyy ryhmässä, vuorovaikutuksessa toisten kanssa ja lasten kokemuksen osallisuuden toteutumisesta vaihtelivat tutkimuksen aikana. (Korppi & Latvala 2010, 4, 35.)

Roos (2016, 51–54) on tarkastellut väitöskirjansa (2015) tutkimustuloksia, jotka nostivat esiin näkökulmia lasten osallisuuden mahdollisuuksia päiväkotiarjessa. Hänen tutkimuksensa mukaan lasten arki rakentuu hyvin pitkälti erilaisten toimintatapojen ja rutiinien pohjalta. Toimintatavoista osa ovat aikuisten päättämiä ja joidenkin kohdalla lapsilla on vaikutusmahdollisuuksia. Samaan tapaan vaihtuvat myös lapsen osallisuuden mahdollisuudet, jolloin osallisuuden vastakohtana on aikuisen päätös, johon lapsi mukautuu. Päiväkodin institutiona on todettu yrittävän asettaa lapsi niin sanotusti tavallisen päiväkotilapsen muottiin. Aikuinen päättää toimintavoista, joihin lapsen oletetaan sopeutuvan ja samaan aikaan osallisuuden vahvistaminen nähdään samalla keskeisenä kasvatuksen tavoitteena. Katajan (2014) mukaan osallisuuden tavoitteena on kuitenkin kasvattaa ajattelevia, aktiivisia, itseensä luottavia sekä toiset huomioon ottavia lapsia (Roos 2016, 54).

Tutkimuksessa osallisuus paikantuu päivittäiseen vuorovaikutukseen aikuisten ja lasten välillä, jolloin vuorovaikutus on perusta sekä osallisuudelle että kasvatukselle ylipäätään. Näin ollen ei ole lainkaan yhdentekevää, miten vuorovaikutus päiväkodissa rakentuu. Tärkeää on, että vuorovaikutukselle on asetettu tavoitteet sekä kaikki vuorovaikutuksen tasot ovat käytössä, eikä vain lapsen ja aikuisen väliseen vuorovaikutukseen kiinnitetä huomiota. Myös ilmapiirin tulee olla vuorovaikutukseen kannustava, jotta laadukas vuorovaikutus voidaan saavuttaa. Hyvä on myöskin muistaa, ettei vuorovaikutteisuuden vastuu ei voi jakautua tasapuolisesti lasten ja aikuisten välillä. Aikuinen on veto vastuussa, sillä lapsi vielä harjoittelee vuorovaikutustapojaan. On myöskin todettu, että lapsi voi tuntea aitoa osallisuutta vain silloin kun aikuinen tavoittaa lapsen näkökulman ja osoittaa, että lapsi tulee kuulluksi ja hyväksytyksi. Tutkimuksessa on noussut myös esille se, että vaikka lapset kritisoivat joitakin toimintatapoja he eivät olleet yrittäneet tai voineet niihin mielestään vaikuttaa. (Roos 2016, 55–56.)

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

5.1 Tutkimuskysymykset

Tarkoituksena tässä opinnäytetyössä oli selvittää, miten lasten osallisuus toteutuu ja näyttäytyy Mikkelin kunnallisissa päiväkodeissa. Pääkysymyksiä tässä opinnäytetyössä ovat:

Miten lasten osallisuus toteutuu Mikkelin kunnallisessa päiväkodeissa?

Miten osallisuus käytännössä toteutuu ja näyttäytyy?

Alakysymyksiä opinnäytetyössä ovat

Mitä osallisuus tarkoittaa,

Toteutuuko osallisuus riittävästi ja

Pidetäänkö osallisuuden toteutumista tärkeänä?

Tässä opinnäytetyössä tarkoituksena oli myös saada esille, miten lastentarhanopettajat määrittelevät osallisuuden. Opinnäytetyössä nousee esille, mitä lastentarhanopettajat ajattelevat osallisuudesta ja pitävätkö he sitä ja sen toteutumista tärkeänä. Tässä opinnäytetyössä tarkoituksena oli myös selvittää, että jos osallisuus ei toteudu lastentarhanopettajien mielestä riittävästi, mitä pitäisi parantaa.

5.2 Kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen tutkimus

Koska lasten osallisuutta on tutkittu yleisesti jo aikaisemmin ja siitä on olemassa aikaisempaa tutkimustietoa ja teorioita, tutkimuksemme on pääosin kvantitatiivinen, eli määrällinen tutkimus. Aiomme käyttää tiedonhankinnassa kyselylomaketta, joka on yleisin tiedonkeruumenetelmä kvantitatiivisissa tutkimuksissa (2011, 12). Vaikka olemme ajatelleet suurimman osan kysymyksistä olevan määrälliselle tutkimukselle tyypillisiä, muutamasta vastausvaihtoehdosta vastaajan parhaaksi kokeman vastauksen valitsemista, aiomme myös käyttää muutamaa tekstipainotteista avointa kysymystä, jolloin tutkimuksemme saa myös laadullisia piirteitä. Koemme näiden avoimien kysymysten tuovan mahdollisuuden vastaajille tuoda omia näkemyksiään ilmi ja huomataksamme mahdolliset väärinymmärrykset tai näkemuserot. Esimerkiksi jokaisella

vastaajalla saattaa olla eri kuva siitä, mitä osallisuus tarkoittaa ja tämä saattaa vaikuttaa heidän vastauksiinsa. (Kananen 2011, 12–19.)

Tutkimuksemme painottui enemmän määrälliseksi tutkimukseksi. Mikkelissä on suuri määrä päiväkotia, sekä niissä työskenteleviä lastentarhanopettajia, joten olisi laadullisen tutkimuksen tekeminen ollut liian pitkä ja raskas prosessi. Tutkimusotteemme painottuessa enemmän kvantitatiiviseen otteeseen pystyimme yleistämään sitä, millä tavalla osallisuus toteutuu Mikkelin päiväkoedeissa. Esimerkiksi pystyimme kertomaan, kuinka monta prosenttia tutkimukseen osallistujista pitävät lasten osallisuuden toteutumista tärkeänä. Kananen (2001, 15) toteaa kuitenkin, että laadullinen ja määrällinen tutkimus täydentävät toisiaan, jolloin tutkimus voi koostua molemmista tutkimusotteista. Tämän tutkimus koostuu kummastakin tutkimusotteesta, sillä kyselyssä on myös avoimia kysymyksiä. Avoimien kysymyksien avulla tutkimuksessa halutaan nostaa esille vastaajien mielipiteitä.

Kvalitatiivinen tutkimus vastaa kysymykseen ”mitä” ja selvittää tutkittavan kohteen laatua, eli sitä, mistä tutkittavassa kohteessa on kyse ja millainen ilmiö on. Laadullinen tutkimus on kannattavin menetelmä, jos ilmiöstä ei ole aiempaa tietoa, teorioita tai tutkimuksia, tai tutkittavasta ilmiöstä halutaan saada uusia teorioita tai syvällinen näkemys. Kun tutkittava ilmiön tekijät, parametrit tai muuttujat tunnetaan, on mahdollista tehdä kvantitatiivinen tutkimus ja sen avulla mitata muuttujia, muuttujien korrelaatioita, laskea esiintymistiheyttä, sekä ennustaa ilmiöstä. Siinä, missä kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä, kvantitatiivisessa tutkimuksessa pyritään yleistämään. Esimerkiksi vaikka tutkittava havaintoyksikkö olisikin pieni, otoksen voidaan katsoa edustavan koko ilmiötä koskettavaa joukkoa. (Kananen 2011, 15–17.)

5.3 Aineiston keruu ja analyysi

Aineistonkeruumenetelmänä käytimme Webropol-kyselyä sen käytännöllisyyden, nopeuden ja välittömyyden takia. Koska kysely on internetissä, on vastaajilla mahdollisuus täyttää ja palauttaa kysely heille sopivimpaan aikaan ilman haastatteluajkojen sopimista. Uskoimme näin vastausprosentin olevan

suurempi kuin perinteiseen paperikyselyyn vastatessa, sillä vastauksia ei tarvinnut postittaa mihinkään. Kyselyn lähetimme lastentarhanopettajille, jotka työskentelevät Mikkelin kunnallisissa päiväkodeissa. Kunnallisia päiväkoteja Mikkelissä on yhteensä 25 (Aluekartta päiväkodeista s.a.).

Aineiston käsittelyyn ja analysointiin monivalintakysymyksissä käytimme ristiintaulukointia, jossa taulukon sisällä vastaukset jaetaan sarakkeisiin vastausvaihtoehtojen perusteella. Kanasen mukaan (2011, 87) taulukoiden tulkitsemisessä huomion kohde riippuu tutkimusongelmasta. Meidän tapauksessamme huomio kiinnittyi siihen, kuinka suuresti vastaukset jakautuvat eri vaihtoehtojen välillä. Tulkitsemisen jälkeen kysymykset kirjoitettiin auki.

Taulukko 1. Esimerkki ristiintaulukoinnista.

Kysymys	Vastausmäärät	Vastausten prosenttiosuus kaikista vastauksista
Vaihtoehto 1.	1	10
Vaihtoehto 2.	3	30
Vaihtoehto 3.	4	40
Vaihtoehto 4.	2	20
Yht.	10	100

Erityisesti avoimien kysymyksien vastauksia pystyimme analysoimaan sisällön analyysin avulla. Sisällön analyysin avulla kuvataan kirjoitetun analysoitavan materiaalin sisältöä ja rakennetta tai molempia. Sisällön analyysin avulla tutkitaan lähinnä kielellistä aineistoa, jolloin tutkija yrittää erilaisten sisällöllisten luokittelujen avulla tutkimaan ilmiöön liittyviä sisältöjä ja rakenteita. Sisällön analyysin avulla siis pyritään kattavaan ja selkeään kuvaukseen aineistoon liittyvistä sisällöistä. Sisällön analyysi voidaan toteuttaa sekä määrällisen että laadullisen tutkimusotteen mukaisesti. Meidän tutkimuksessamme korostui kvalitatiivinen sisällön analyysi, jossa korostetaan tekstin laadullisia ja sisällöllisiä merkityksiä, eikä niinkään sanojen ja ilmaisuksen esiintymistiheyttä niin kuin kvantitatiivisessa sisällön analyysissä. (Seitamaa-Hakkarainen 2014.) Tutkimuksessa siis tuotiin esille avoimien kysymyksien avulla vastaajien erilaisia mielipiteitä ja merkityksiä.

Sisällön analyysissä analyysiprosessi on luonteeltaan systemaattista sekä kattavaa, muttei etukäteen määriteltyjä luokitusluokkia tiukasti noudattavaa tai jäykkää. Uusia analyysiluokkia voi syntyä analyysin edetessä ja luokittelu perustuu vertailuun. Koko analyysin ajan vastakkainasettelua ja vertailua käytetään aineiston luokittelussa kategorioihin. Ennen varsinaista analyysia tekstin aineisto on ositettava ja valittava sekä määriteltävä sisältöluokat. Luokittelurunko voi olla etukäteen suunniteltua tai se voidaan kehittää yhtä aikaa aineiston analysoinnin. Tässä opinnäytetyössä luokittelurunko kehitettiin aineistoa analysoitaessa, sillä oli vaikeaa ennustaa miten avoimien kysymyksien vastaukset voivat jakautua. Sisällön analyysin tavoitteena on etsiä käsitteellisiä samankaltaisuuksia, ja aineisto on tarkoitettu järjestää siihen muotoon, että sen perusteella tehdyt johtopäätökset voidaan irrottaa yksittäisistä lausumista ja henkilöistä ja siirtää yleisemmälle teoreettiselle tasolle. (Seitamaa-Hakkarainen 2014.)

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Kyselyyn tuli vastauksia yhteensä 16. Kysely lähetettiin 68 lastentarhanopettajalle. Näin ollen vastausprosentti kyselyssä oli 23,5 %. Ensimmäinen kysymys koski ryhmän lasten ikää, mikä jaotteli vastaukset kahteen eri ryhmään. Tämä kysymys suunniteltiin siksi, että eroavaisuuksia voitaisiin tarkastella eri-ikäisten lasten osallisuuden toteutumisen välillä. Tutkimuksen tuloksia analysoidessa huomattiin, että suuria eroja ikäryhmien välille ei syntynyt. Tähän saattoi vaikuttaa myös pienehkö vastaajien määrä. Näin ollen vastaukset päätettiin esittää yhdessä.

Toinen kysymys oli ”Kerro omin sanoin, mitä lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa tarkoittaa.” Kysymys oli melko laaja ja näin ollen siihen tuli monenlaisia vastauksia. Vastauksissa nousi esille lasten yksilöllinen ja aito huomiointi sekä lasten aktiivien havainnointi ja niiden pohjalta toiminen. Lastentarhanopettajien mukaan lapsen toiveita kuunnellaan ja toteutetaan sekä ollaan kiinnostuneita hänen mielenkiinnonkohteista ja näkemyksestään. Vastauksien mukaan tämä toteutuu siten, että lapsi voi itse valita leikkihuoneen, ja yleisesti ottaen vaikuttaa oman päivänsä kulkuun ja yhteiseen toimintaan. Vastauksissa nousi esille myös kohtaamisen merkitys, eli lapsi tulisi kohdata läsnäole-

vasti sekä sensitiivisesti ja olla aidosti kiinnostunut hänen asiastaan. Vastauksissa mainittiin, että lasten tulisi saada mahdollisuus osallistua toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin. Esille nousi myös aikuisten asettamat rajat, joiden puitteissa lapset tekevät valintoja. Ohessa muutama vastaus esimerkkinä tuloksista.

Lasten osallisuus on sitä lyhyesti ja ensisijaisesti, että heistä lähteviin ehdotuksiin, asioihin ja kiinnostuksen kohteisiin aikuinen tarttuu ja tuo niitä arkeen saataville monipuolisesti ja monitahoisesti, tarjoten vaihtoehtoja asioiden tutkimiseen, oppimiseen, ajatteluun ja oivaltamiseen - yrittämiseen ja erehtymiseen.

Toimintaa, jossa lasten kiinnostuksen kohteet ja heille ajankohtaiset asiat näkyvät. Toimintakulttuuria, jossa lapset oppivat, että heillä on lupa ja mahdollisuus vaikuttaa päiväkodin arkeen, tiloihin, toimintaan, materiaaleihin jne. Toimintakulttuuria, jossa lapsi on aktiivinen toimija ja vaikuttaja.

Kolmannessa kysymyksessä kysyimme ”kuinka hyvin lasten osallisuus mielestäsi toteutuu päiväkodissanne?”. Vastaukset jakautuivat Kuvan 1 mukaisesti.

Kuva 1. Vastausten jakautuminen prosentteina.

Lastentarhanopettajista suurimman osan mielestä lasten osallisuus toteutuu melko hyvin. Vastaaajista 13 % mielestä osallisuus toteutuu hyvin ja lopuille vastausvaihtoehdoille jakautui tasaisesti vastauksia.

Neljännessä kysymyksessä kysyimme esimerkkejä siitä, miten käytännössä lasten osallisuus toteutuu päiväkodin arjessa. Vastauksien mukaan lapsia havainnointiin aktiivisesti ja havaintojen pohjalta suunniteltiin toimintaa. Eräs vastaus korosti havainnoinnin merkitystä varsinkin pienten lasten ryhmässä, sillä heiltä kysely ei tuota aina sanallista tuotosta. Oheisessa suorassa lainauksessa nostettiin esille konkreettisia toimintaan liittyviä esimerkkejä osallisuuden toteutumisesta.

Ryhmässämme harjoitteleimme leikin valitsemista kuvasta. Lapset myös saavat käydä omatoimisesti hakemassa laatikoissa tai kaapissa olevia leluja, kunhan ovat korjanneet edelliset lelut pois (jos vaihtavat toiseen leikkiin). Lasten mielipiteitä kuunnellaan ja erityisesti puhumattomien tai vieraskielisten lasten kanssa pyrimme tarkkailemaan, minkälaiset teemat ja mielenkiinnon kohteet tulevat leikeissä esille. Tätä kautta voimme rikastuttaa leikkiä esimerkiksi hakemalla teemaan sopivia välineitä muualta.

Vastauksien mukaan käytössä on myös lasten suunnittelemissa päiviä sekä toivejumpat ovat suosittuja lasten keskuudessa. Monessa vastauksessa nostettiin esille myös lasten osallistuminen esimerkiksi pöydän kattamiseen aikuisen ”apulaisena”. Myöskin askarteluun kysyttiin lapsien toiveita ja annetaan eri vaihtoehtoja. Ohjatuissa tuokioissa pyrittiin jättämään tilaa lasten luovuudelle ja ideoille. Myöskin mahdollistettiin, että lapset voivat vapaasti käyttää askartelumateriaaleja sekä leikeissä tarvittavia tavaroita. Useassa vastauksessa nousi esille se, että toiveita toteutetaan mahdollisuuksien mukaan. Ohessa erään lastentarhanopettajan vastaus heidän osallisuuden toteutumisesta.

Lapsen mielipiteille ja ajatuksille on varattu joka päivän alussa aikaa. Lapsen ehdotuksiin ja toiveisiin vastataan aina, mikäli se mitenkään on mahdollista. Lapsi on läsnä itseään koskevien asioiden käsittelyssä. Lapsilta tulleet ideat ja pienetkin päivän kulkuun esitetyt toiveet huomioidaan realististen rajojen puitteissa. Lapsille annetaan vaihtoehtoja, joista valita jne.

Viides kysymys oli ”kuinka tärkeää lasten osallisuuden toteutuminen mielestäsi on päiväkodin arjessa?”. Vastaajista 75 % vastasi osallisuuden toteutumisen olevan todella tärkeää ja loput 25 % vastasivat sen olevan melko tärkeää. Muihin vastausvaihtoehtoihin ei tullut ollenkaan vastauksia.

Kuudennessa kysymyksessä kysyttiin ”Miksi lasten osallisuuden tukeminen on/ei ole tärkeää?”. Kaikki vastaukset perustelivat osallisuuden tärkeyttä, eikä kukaan tuonut esille sitä, että osallisuuden toteutuminen ei ole tärkeää. Vastauksissa korostui se, että osallisuuden kokeminen antaa lapselle viestin, että hänellä ja hänen mielipiteillään on väliä. Lapsi kokee osallisuudesta näin ollen positiivisia tunteita, tuntee tulevansa kuulluksi ja nähdyksi, sekä on aktiivinen. Vastauksien mukaan osallisuus kasvattaa lapsen itsetuntoa, motivaatiota sekä rohkeutta luottaa omaan osaamiseen. Yhdessä vastauksessa kerrottiin, että liiallinen osallisuus johtaa sekasortoon. Useammassa vastauksessa korostettiin sitä, että lapsilta nousee varsin hyviä, yksinkertaisia ja käyttökelpoisia ideoita toimintaan, jos heitä vain kuuntelee. Seuraavissa vastauksissa osallisuuden toteutumisen tärkeyttä perustellaan muun muassa oppimisen kannalta.

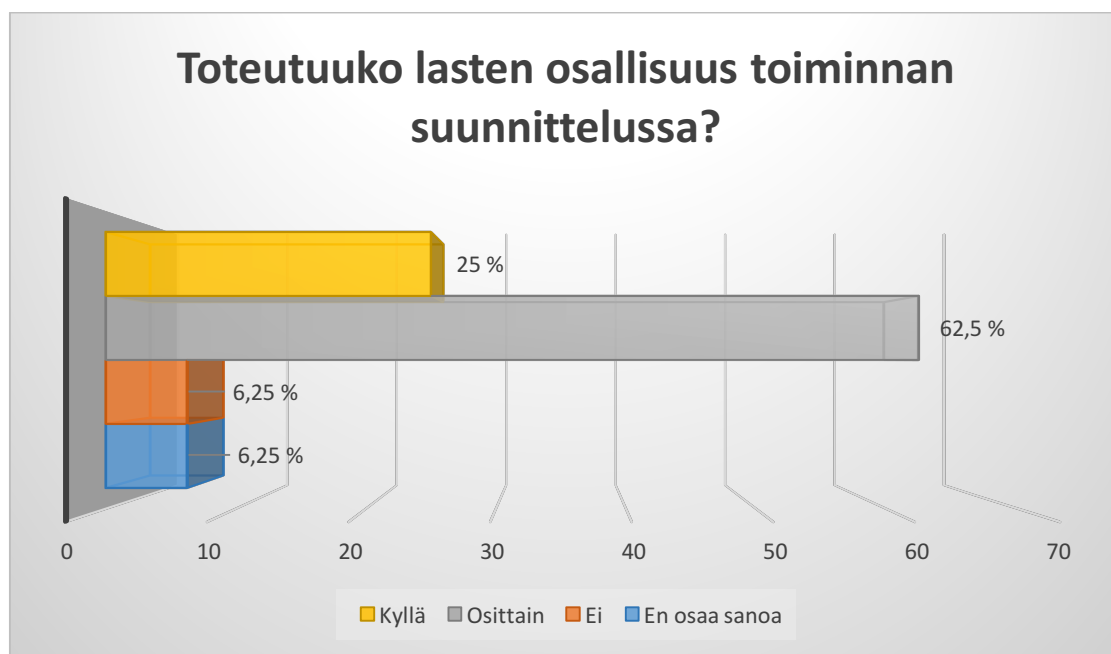
Lapsia osallistuttava toiminta ruokkii motivaatiota selviytyä haastavista oppimistilanteista. Mikäli lapsi saa käyttää luovuuttaan ja omia näkemystään toimintaa toteuttaessa, on hänellä suurempi motivaatio tehdä asioita. Lasta tulee tukea myös itsenäiseen ajatteluun, joka tukee häntä koko elämän ajan.

Lapsen oppimisen kannalta on tärkeää tietää, mikä häntä kiinnostaa, mikä on helppoa ja mikä vaikeaa. Lapsen viihtyminen ja sosiaalisten suhteiden ja ryhmätyön oppiminen paranevat huomattavasti, mikäli lapsi saa vaikuttaa.

Kysymys seitsemän, ”Miten lasten osallisuutta voisi kehittää päiväkodissanne?”, oli avoin kysymys. Puolet vastaajista (50 %) ehdotti lasten osallisuuden lisäämistä toiminnan suunnittelussa. Vastaajista 14 % kirjoitti osallisuuden kehittämisen olevan aikuisen vastuulla. He eivät tosin kertoneet esimerkkejä siitä, kuinka osallisuutta voisi kehittää. Vastaajista 7% kertoi, että aikuisten tulisi kuunnella lapsia enemmän, eikä antaa vastauksia suoraan. Vastaajista 14

% ehdottivat päiväkodin henkilökunnan palaveria, missä osallisuuden kehittämisestä keskusteltaisiin. Vastaajista 7 % ei osannut vastata, ja 7 %:n mukaan heidän yksikössään osallisuuden nykyinen taso on hyvä, joten sitä ei tarvitse kehittää enää.

Kahdeksas kysymys oli ”toteutuuko lasten osallisuus toiminnan suunnittelussa?”. Kuvassa näkyy vastausten jakautuminen eri vastausvaihtoehdoille prosentteina. Suurin osa lastentarhanopettajista vastasi osittain.

Kuva 2. Eniten vastauksia tuli osittain ja kyllä vaihtoehtoon.

Vastaajat saivat myös perustella avoimen kysymyksen avulla, miten käytännössä osallisuus toteutuu toiminnan suunnittelussa. Vastauksissa nousi esille lasten mielenkiinnon kohteiden ja lasten tarpeiden huomioiminen. Käytännössä lapsia kuunneltiin ja havainnoitiin sekä toiminnan suunnittelussa jätettiin tilaa lasten ajatuksille. Yhden vastaajan mukaan aikuiset ottivat selvää, mitä lapset haluavat ja aikuiset pyrkivät huomioimaan nämä asiat toiminnassa. Eräs vastaaja kertoi myös, että ideat nousevat arkikeskustelusta, mutta vielä ei ole käytössä mitään menetelmää ideoiden keräämiseen.

Kysymyksessä 9 kysyttiin, toteutuuko tai näkyykö lasten osallisuus toiminnan toteutuksessa. Noin kolmasosa (31 %) vastaajista oli sitä mieltä, että lasten osallisuus näkyy toiminnan toteutuksessa. Lastentarhanopettajista puolet (50 %) vastasi lasten osallisuuden toteutuvan osittain toiminnan toteutuksessa.

Kukaan vastaajista ei kuitenkaan vastannut kysymykseen kielteisesti, eli kaikki olivat sitä mieltä, että lasten osallisuus toteutuu toiminnan suunnittelussa jollain tasolla. Noin viidesosa (19 %) vastasi, ettei osaa sanoa toteutuuko lasten osallisuus. Myönteisesti vastanneiden mukaan lasten mielipiteitä kysytään siitä, millaista sisältöä he haluaisivat toiminnassa olevan. Lasten toiveiden perusteella toimintaa suunnitellaan mahdollisuuksien mukaan. Esimerkiksi tuokioiden aikana jätetään tilaa lasten omille ideoille, jolloin voidaan pitää lasten toivomia asioita.

Kyselyyn vastanneista lastentarhanopettajista neljäsosan, eli 25 %:n, mukaan lapset osallistuivat toiminnan arviointiin. Lähes puolet (44 %) vastaajista kertoi lapsien osallistuvan toiminnan arviointiin osittain. Kolmannes (31 %) vastaajista kertoi, että lapset eivät osallistu toiminnan arviointiin. Yksikään vastaajista ei valinnut en osaa sanoa vaihtoehtoa. Myönteisesti vastanneiden esimerkit siitä, kuinka lapset osallistuvat toiminnan arviointiin, olivat todella samanlaisia. Vastanneiden mukaan lapsien kanssa keskusteltiin siitä, mikä heidän mielestään oli mukavaa toimintaa ja haluaisivatko he sitä toimintaa uudestaan. Toiminnan arvioinnissa saatettiin käyttää suullisen palautteen lisäksi jotain yhteisesti sovittua merkkiä, jolla viestittää pitkö toiminnasta. Lasten ikä on vastaajien mukaan vaikuttava tekijä palautteen annossa, sillä aivan pienimmät lapset eivät kykene verbaalisesti keskustelemaan toiminnan mukavuudesta. Heidän mielipiteitään toiminnasta pyrittiin selvittämään heidän ilmeistään ja eleistään.

Kysymys 11 keskittyi toiminnan kehittämiseen lasten arvioinnin pohjalta.

Kuvassa näkyy vastausten jakautuminen eri vaihtoehdoille.

Kuva 3. Toiminnan kehittäminen lasten arviointien perusteella.

Suurin osa (31 %) vastasi, että toimintaa ei kehitetä lasten tekemien arviointien perusteella. Lastentarhanopettajista 25 % vastasi, että toimintaa kehitetään osittain. Perustelujen mukaan aihealueita usein syvennettiin ja lasten palautteet sisälsivät usein ehdotuksia seuraavalle toimintakerralle, joita pyrittiin toteuttamaan. Noin viidesosa (19 %) vastasi, että toimintaa kehitetään lasten arvioinnin perusteella. Esimerkiksi toimintaa muokattiin, jos se osoittautui sellaiseksi, ettei lasten mielenkiinto riittänyt siihen. Jos lapset vastasivat, ettei toiminta ollut mukavaa, sitä ei järjestetty juuri samanlaisena uudestaan. Eräs lastentarhanopettaja kuitenkin vastasi, että myös hankalia tai epämieluisia toimintoja käydään läpi uudestaan, jotta lapset oppisivat pettymyksensietoa. Samalla lapset huomaavat, että epämieluisia ja vaikeitakin asioita opitaan, kun tehdään uudestaan. Neljäsosa (25 %) vastaajista ei osannut sanoa kehitetäänkö toimintaa lasten arvioinnin perusteella .

Kysymys ”toteutuuko lasten osallisuus leikin tai muun toiminnan valinnassa” ei vaikuttanut jakavan paljoa mielipiteitä. Kysymykseen vastasi myönteisesti puolet vastaajista. Myös loppujen vastaajien mukaan lasten osallisuus toteutuu leikin tai muun toiminnan valinnassa osittain. Kielteisesti ei vastannut yksikään vastaajista. Myönteisen vastausvaihtoehdon valinneet kirjoittivat lapsilla olevan hyvät mahdollisuudet vaikuttaa vapaaseen leikkiin. Vapaan leikin valinnassa lapsilla oli pääsääntöisesti mahdollisuus valita leikki, leikkivälineet ja ka-

verit. Osassa päiväkodeissa kaikki lelut eivät olleet lasten välittömästi saatavilla, mutta aikuisilta saatavilla pyydettyäessä. Tätä perusteltiin ryhmän nuorempien lasten turvallisuudella.

Avoin kysymys ”Millä tavalla lapsi voi tuoda mielipiteensä esille ja miten lapsen mielipide otetaan huomioon?” oli tutkimuksen kolmastoista kysymys. Osallistujista 94 % vastasi suullisen keskustelun olevan se keino, millä lapset voivat tuoda mielipiteensä esille. Vastaajista 29 % tarkensi aamupiirin tai muiden ohjattujen keskustelujen olevan hetkiä, jolloin lapsilla oli mahdollisuus vaikuttaa toimintaan. Keskustelujen pohjalta otettiin ideoita toimintaan ja tarvittaessa poikettiin aikaisemmasta suunnitelmasta, mikäli se oli lasten mielestä parempi. Osa vastaajista nosti myös esille sen, että vielä puheaittomien lasten kanssa aikuisen rooli korostui lasten tuntemisen ja sen pohjalta tehtävän havainnoinnin myötä. Piirtäminen ja kuvien käyttö olivat yhden vastaajan mukaan keskustelun lisäksi yleisiä keinoja, millä lapset pääsivät esittämään toiveitaan toiminnan suhteen. Yksi vastaajista ei tarkentanut minkäänlaisia keinoja, millä tavalla lapset tuovat mielipiteensä esille. Ohessa erään lastentarhanopettajan vastaus siitä, miten lapset saavat tuoda mielipiteensä esille.

Kertomalla, vastaamalla kun aikuinen kyselee, nyökkäämällä, pudistamalla päätään, naurulla, itkulla jne. Pienten kanssa aikuisen rooli korostuu ja se, että tuntee lapset riittävän hyvin, että osaa tulkita sanattomien viestejä. Mielipiteet huomioidaan toiminnan suunnittelussa, kehittämisessä ja arvioinnissa.

Kysymyksessä 14 ”Millainen rooli mielestäsi aikuisella on lapsen osallisuuden toteutumiseen liittyen?”. Vastanneista puolet eli 50% kuvaili aikuisen roolia erittäin tärkeäksi, suureksi tai keskeiseksi. Kahden vastanneista (12%) mielestä aikuisen roolin tärkeäksi siksi, että aikuisen toimintatavat ja asenne ovat keskiössä lasten osallisuuden toteutumisessa. Yksi (6%) vastanneista mielsi aikuisen roolin keskeiseksi lasten kokemuksen puutteen vuoksi. Vastanneista viiden (31%) mukaan aikuisen kuuluu olla innostava ja kannustamaan lapsia ilmaisemaan mielipiteensä, ideoimaan ja olemaan kiinnostunut itsestään. Neljä (25%) vastanneista kuvailivat aikuisen roolia hiljaisemmaksi kuuntelijaksi, jonka tehtävänä on antaa tilaa lasten omille ideoille, ajatuksille, mielipi-

teille ja pohdinnoille. Kaksi (12%) vastanneista kuvailivat aikuisen roolia havainnoivaksi, jonka tehtävä on tunnistaa lasten osallisuus ja tarvittaessa jalostettava lasten ideat toteutettavaan muotoon, luoden osallistavan toimintakokonaisuuden toimintakaudeksi. Yksi (6%) vastanneista koki aikuisen rooliksi huolehtia se, että kaikkien lasten äänet tulevat kuuluviin.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tutkia, miten lasten osallisuus toteutuu Mikkelin kunnallisissa päiväkodeissa ja sitä, miten lasten osallisuus käytännössä toteutuu ja näyttäytyy. Tutkimuksen vastausprosentin ollessa 23,5 emme pysty yleistämään tuloksia koko Mikkelin kunnallisia päiväkoteja koskeviksi, mutta pystymme tekemään johtopäätöksiä, jotka koskevat ainakin tutkimukseen osallistuneita päiväkoteja.

Verkkotutkimuksen alussa jaoinme 1–3-vuotiaat ja 4–6-vuotiaat lapset toisistaan sen mahdollisuuden takia, että arvioimme vastausten eroavan pienempien ja vanhempien lasten osallisuuden tapahtuvuudessa. Tutkimuksen vastaukset kuitenkin osoittivat, että lapsen ikä ei sinänsä vaikuta lapsen osallisuuteen ja sen toteutumiseen. Vastauksia oli myös sinällään niin vähän, ettemme voineet vertailla vastausten eroja niin luotettavasti. Sen sijaan vastausten perusteella on aikuisen vastuulla huolehtia, että myös nuoremmat lapset pystyvät vaikuttamaan esimerkiksi toiminnan suunnitteluun tai vapaaseen leikkiin. Esimerkiksi ilmeiden ja eleiden havainnointia ehdotettiin toimivaksi menetelmäksi, jolla myös aivan nuorempien lasten osallisuus toteutuu.

Tutkimuksen mukaan lasten osallisuus toteutuu tutkimukseen osallistuneissa päiväkodeissa melko hyvin. Vastausten perusteella käytännössä osallisuus toteutuu havainnoimalla lapsia aktiivisesti ja suunnittelemalla toimintaa havaintojen pohjalta. Päiväkodeissa on käytössä myös lasten suunnittelemissa päiviä sekä toimintoja, ja lapset osallistuvat myös arjen askareisiin kuten pöydän katamiseen. Lapsien mielipiteitä kuunnellaan ja toiveita toteutetaan mahdollisuuksien mukaan. Käytännössä lapsi saa tuoda mielipiteensä esille suullisen keskustelun avulla, piirtämällä tai kuvien avulla sekä ilmeillä ja eleillä. Lapsille annetaan myös vaihtoehtoja, joista valita mieluisin. Lapsilla oli myös mahdollisuus valita leikkinsä eri vaihtoehtojen joukosta.

Järvisen ja Mikkolan (2015,17) mukaan lasten osallisuus toteutuu, kun lapsen ideoihin ja aloitteisiin vastataan myönteisesti sekä lapsi saa tehdä valintoja ja osallistua päätöksentekoon. Tärkeää on, että lapsi kokee tulevansa ymmärretyksi ja kuulluksi. Lasten osallisuuden toteutumiseksi aikuisilla on tärkeää olla aikaa pysähtyä ja kuunnella lasten ehdotuksia. Näin ollen teorian ja vastausten perusteella lasten osallisuus toteutuu päiväkodeissa hyvin. Vain muutama vastaajista kertoi, osallisuus toteutuu heikosti tai se ei toteudu lainkaan mutta tähän emme saaneet perusteluja. Olisimme voineet saada enemmän tietoa lasten osallisuuden puutteista, jos olisimme esittäneet erikseen kysymyksen, millä tavalla lasten osallisuus ei toteudu päiväkodin toiminnassa.

Uusissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa, joka otettiin käyttöön päiväkodeissa 1.8.2017, määritellään osallisuutta ja vaikuttamista siten, että lapsien tulisi suunnitella, arvioida ja toteuttaa toimintaa yhdessä henkilökunnan kanssa (Opetushallitus 2016b). Tässä tutkimuksessa selvitettiin lasten osallisuuden toteutumista näillä osa-alueilla. Tutkimustulosten mukaan suurin osa lastentarhanopettajista oli sitä mieltä, että lasten osallisuus toteutuu toiminnan suunnittelussa osittain. Toiminnan suunnittelussa huomioidaan lasten tarpeet ja mielenkiinnon kohteet sekä jätetään tilaa lasten ajatuksille. Pieni osa lastentarhanopettajista vastasi, että lasten osallisuus ei toteudu toiminnan suunnittelussa. Toiminnan toteutuksessa lasten osallisuus toteutuu tai näkyy suurimman osan mielestä osittain sekä hyvin.

Puolestaan noin kolmanneksen mukaan lapset eivät osallistu toiminnan arviointiin. Näin ollen suurin puute osallisuuden toteutumisessa oli toiminnan arvioinnissa. Perusteluissa nostettiin esille hankaluus kysyä pieniltä lapsilta palautetta, joka voi vaikuttaa tähän tulokseen. Hujalan ym. (2017, 46) mukaan osallisuuden toteutumisen kannalta yksi perusedellytyksistä on yhteinen kieli ja keinot kommunikoida. Tämä voi selittää nuorimpien lasten arviointiin osallisuuden vähäisyyttä, jos he eivät vielä osaa puhua. Myöskään vastaajista suurimman osan mukaan toimintaa ei kehitetä lasten arvioinnin mukaan. Osallisuuden toteutumisen kannalta toiminnan kehittäminen lasten arvioinnin perusteella olisi ehdottoman tärkeää, sillä juuri siinä lapsi tuntee itsensä nähdyksi ja

kuulluksi, kun hänen aloitteet huomioidaan ja hänen mielipidettään kuunnellaan. Tärkeää olisi siis viedä lasten ehdotukset toimintaan, jotta lapsi konkreettisesti huomaisi, että häntä on kuunneltu.

Lasten osallistuminen toiminnan arviointiin on tärkeää myös heidän oppimisen kannalta. Lapsen osallistuessa arviointiprosessiin hän opettelee oppimisen ja oman toiminnan ohjaamisen kannalta tärkeitä taitoja, kuten toiminnan reflektointia. Arvioinnissa mukana olo lisää myös lapsen monipuolista minäkuvaa. Lasten osallistumisesta arviointiin on myös apua toiminnansuunnittelussa. Koska lapsen tulkinta tapahtuneista asioista eroaa usein aikuisen tulkinnasta, jolloin tilanteesta saa uusia näkökulmia. Yksittäisten lasten tai koko lapsiryhmän näkökulmien ja ajatusten kuuleminen mahdollistaa lapsesta lähtevän varhaiskasvatuksen suunnittelun ja helpottaa lasten motivointia toiminnan toteutuksen aikana (Hujala ym. 2017, 56, 70.). Tämän takia voidaan mielestämme pitää huolestuttavana sitä, että suurin osa tutkimukseen osallistuneista lastentarhanopettajista vastasi, että toimintaa ei kehitetä lasten arviointien perusteella.

Lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa kuvailtiin lapsen mahdollisuutena vaikuttaa häntä itseään koskeviin asioihin, kuten toiminnan toteutukseen, suunnitteluun ja arviointiin. Toiminta voi olla joko ohjattua toimintaa tai arkipäiväisiä asioita, kuten leikin valintaa tai sitä, että lapsi saa osallistua pöytien tyhjentämiseen ruokailun jälkeen. Vastauksissa korostui lapsen lisäksi myös aikuisen rooli eräänlaisena mahdollistajana. Kuten eräs vastaajista kirjoitti osallisuuden tarkoittavan varhaiskasvatuksessa *"Aikuisten olemista 'korvat höröllään' eli poimimaan lasten puheista/leikeistä mielenkiinnon kohteita, toiveita, ideoita."* Osalle vastaajista osallisuus tarkoitti sitä, miten lapsi kohdataan varhaiskasvatuksessa. Heidän mielestään osallisuuden edellytyksenä on se, että lapsi kohdataan läsnäolevasti, ja että heidät huomioidaan yksilöllisesti ja aidosti.

Pajulammin (2014, 141) mukaan osallisuus koostuu mahdollisuudesta ilmaista mielipiteensä, saada tietoa itseä koskevista asioista sekä päästä vaikuttamaan niihin, juuri niin kuin lastentarhanopettajat olivat kuvailleet. Järvisen ja Mikkolan (2015, 17) nostaa esille sen, että lapsella osallisuus rakentuu vuorovaikutuksessa toisiin lapsiin sekä aikuisiin. Lapsen osallisuus toteutuu, kun

hänen ideoihinsa ja aloitteisiin vastataan myönteisesti ja kannustavasti, eli lapsi kohdataan läsnäolevasti ja yksilöllisesti kuten lastentarhanopettajat nostivat esille.

Lastentarhanopettajista suurimman osan mielestä osallisuuden toteutuminen on todella tärkeää päiväkodin arjessa. Osallisuuden tärkeyttä perusteltiin sillä, että osallisuuden kokemisen avulla lapsi huomaa hänen mielipiteillään olevan merkitystä. Lapsi saa osallisuudesta positiivisia tunteita sekä osallisuus kasvattaa lapsen itsetuntoa, motivaatiota ja rohkeutta omaan osaamiseen lastentarhanopettajien mukaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2016b, 24) lapset oppivat osallisuuden myötä vuorovaikutustaitoja, vahvistavat osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja, itseluottamusta ja sosiaalisia taitoja. Vaikka käytettävät termit eivät ole aivan samat, vastauksissa listattavat opittavien taitojen ja kehittyvien osa-alueiden olevan kovin lähellä toisiinsa niitä mitä Opetushallitus listaa omassa tekstissään.

8 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Verkkotutkimuksessa on omat haasteensa, jotka vaikuttavat tutkimuksen tuloksiin. Jorma Kanasen mukaan (2014, 272) verkkotutkimuksen ”pullonkaulaksi” muodostuu helposti osoitetietojen hankinta. Tämä haaste on myös läsnä meidän tutkimuksessamme. Mikkelin kaupungin internetsivuilta ei löydy lastentarhanopettajien sähköpostiosoitteita, mutta siellä on listattu kaupungin julkiset päiväkodit ja päiväkotien johtajat. Tämän vuoksi lähetimme kyselyt päiväkodin johtajille ja pyysimme heitä välittämään kyselyn päiväkotiansa lastentarhanopettajille. Kananen huomauttaa (2014, 272), että verkkokysely jää usein vastaamatta, mikäli vastaaja ei täytä verkkokyselyä heti sähköpostin avattuaan. Tutkimuksemme oli siis vielä suuremmassa vaarassa jäädä ilman vastauksia, jos päiväkodin johtaja esimerkiksi unohtaa kiireessään välittää kyselyn alaisilleen. Tutkimuksemme vastausprosentti oli tästä huolimatta 23,5 %, jota voidaan mielestämme pitää kohtuullisena vastausprosenttina verkkotutkimuksessa, sillä Kanasen mukaan (2014, 43) internetkyselyiden vastausprosentti jää yleensä 10 %:iin.

Kysyimme päiväkotien johtajilta myös heidän päiväkotinsa lastentarhanopettajien lukumäärää, jotta pystyimme laskemaan vastausprosentin kyselyymme.

Yhteensä saimme lastentarhanopettajien lukumääräksi 68. Oletimme, että kyselyyn vastaajat koostuivat näistä päiväkodeista, jotka ilmoittivat lastentarhanopettajiensa lukumäärän. On tietenkin myös mahdollista, että joku päiväkodin johtaja on välittänyt kyselyn lastentarhanopettajille vastaamatta meille. Näin ollen vastausprosentissa voi olla hieman epätarkkuutta, mutta pidämme epätodennäköisenä kovin suurta poikkeamaa. Uskomme, että jos päiväkodin johtajalla on aikaa jakaa kysely lastentarhanopettajille, hänellä on myös aikaa vastata yhteen kysymykseen.

Koska tutkimuksemme toteutettiin verkkotutkimuksena, sen eettisyyttä ei voida mitata tutkittavien kohteiden fyysisen ja psykologisen koskemattomuuden takaamisella koetilanteessa (ks. Myös Laaksonen, 2016), sillä emme ole tutkimukseen osallistuvien lastentarhanopettajien kanssa minkäänlaisessa kontaktissa. Heitä ei tämän myötä voida myöskään pakottaa vastaamaan kyselyyn. Kysely tuli saatekirjeen mukana, joka tutkimukseen osallistuville käy ilmi, että he ovat tutkimuksen kohteina.

9 POHDINTA

Tämä opinnäytetyöprosessi sujui mielestämme aika hyvin. Löysimme mielestämme mielenkiintoisen ja ajankohtaisen aiheen, milloin opinnäytetyön tekeminen oli mielenkiintoista ja antoisaa. Pysyimme myös suunnittelemassamme aikataulussa melko hyvin, vaikka jossain vaiheessa opinnäytetyön tekemisessä oli pieni tauko.

Haastavinta opinnäytetyössä oli kyselynrungon tekeminen. Oli mietittävä erittäin tarkkaan, mitä kysymyksiä laitamme kyselyyn sekä missä muodossa, jotta saisimme vastaukset tutkimuskysymyksiimme. Haastavuutta lisää vielä se, että emme voi jälkeinpäin kysyä tai tarkentaa vastauksia, sillä aineisto kerättiin kyselyn avulla, jossa emme kohtaa vastaajia missään vaiheessa. Jos olisimme keränneet aineiston esimerkiksi haastattelun avulla, olisimme voineet haastattelun aikana tarkentaa vastauksia tai hieman muokata kysymyksiä. Mielestämme kuitenkin kyselyn tekeminen onnistui melko hyvin ja saimme vastaukset tutkimuskysymyksiimme. Huomasimme kuitenkin tuloksia analysoidessamme, että jotkut kysymykset olisi voinut esittää toisella tavalla, jotta

tulokset olisivat olleet selkeämpiä tai olisimme ehkä saaneet enemmän vastauksia.

Tämä opinnäytetyö opetti kokonaisuudessaan meille paljon. Opimme lisää lasten osallisuudesta ja siihen vaikuttavista asioista varhaiskasvatuksessa. Tällaisen tutkimuksen teko oli myös meille aivan uutta ja opimme paljon kyse-lym laatimisesta, tulosten analysoinnista sekä raportoinnista. Jossakin vaiheessa tulosten analysointi ja raportointi tuntuivat todella isolta urakalta ja motivaatio siihen meinasi olla kadoksissa. Teimme kuitenkin tulosten analysointia ja raportointia vähän kerrallaan ja myöhemmin huomasimme, että olimme saaneet kaikki tulokset analysoitua ja raportoitua.

Jatkotutkimusideana voisi mielestämme tutkia osallisuuden toteutumista nyt kun uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat astuneet voimaan. Tutkia voisi sitä, että miten osallisuus toteutuu nyt päiväkodeissa sekä miten toimintaa on kehitetty, kun uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat astuneet voimaan sekä tulleet velvoittaviksi. Lisäksi voisi tutkia lasten näkökulmasta osallisuutta, miten he kokevat osallisuuden toteutuvan ja näyttäytyvän varhaiskasvatuksessa.

LÄHTEET

Aluekartta päiväkodeista s.a. Mikkelin kaupunki. WWW-julkaisu. Saatavissa: <http://www.mikkeli.fi/palvelut/aluekartta-paivakodeista> [viitattu 28.2.2017.]

From, K. & Kopinen, M.-L., 2012. Menossa mukana – tukea tarvitsevan lapsen ja nuoren toiminnallinen osallistuminen. Juva: Bookwell Oy.

Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. 2014. Osallisuutta edistävät suunnittelun tasot. Teoksessa Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J., Leinonen, J. (toim.) 2014. Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Oulu: Suomen varhaiskasvatus ry.

Hujala, E. & Turja, L. (toim.) 2017. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hännikäinen, M. 2013. Varhaiskasvatus pienten lasten päiväkotiryhmässä. Hoitoa, kasvatusta vai opetusta? Teoksessa Karila, K. & Lipponen, L. (toim.) 2013. Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.

Järvinen, K. & Mikkola, P. 2015. Oletko sä meidän kaa? Näkökulmia osallisuuden ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa. Vantaa: Pedatieto Oy.

Kananen, J. 2011. Kvantti: Kvantitatiivisen opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Kananen, J. 2014. Verkkotutkimus opinnäytetyönä – laadullisen ja määrällisen verkkotutkimuksen opas. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kataja, E. 2014. Yhteinen osallisuus varhaiskasvatuksen pedagogiikassa. Teoksessa Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J., Leinonen, J. (toim.) 2014. Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. Oulu: Suomen varhaiskasvatus ry.

Kirvesniemi, T. 2012. Tieto ja tiedon luominen päiväkotityön arjessa. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu. Lisensaatintutkimus. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/49809/B85_ra-portti.pdf?sequence=1&isAllowed=y . [viitattu 4.10.2017.]

Korppi, M. & Latvala, J. 2010. Osallistava vuorovaikutuksen malli lasten osallisuuden mahdollistajana. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Pro Gradu-tutkielma. PDF-dokumentti. Saatavissa <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/25307/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201009302820.pdf?sequence=1> . [Viitattu 1.3.2017.]

Laaksonen, S.-M. 2016. Sosiaalinen media –tutkimus aineiston hankala aarrearkku. PDF-dokumentti. Päivitetty 29.04.2016. Saatavissa <https://journal.fi/sla/article/view/56925>. [Viitattu 20.9.2017.]

Leinonen, J. 2010. Lapsen osallisuuden mahdollistaminen päiväkodin toimintakulttuurissa – Tilastollinen tutkimus osallisuuden tasomallista. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Pro Gradu –työ. PDF-dokumentti. Saatavissa <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23778/lapsenos.pdf?sequence=1> . [Viitattu 1.3.2017.]

Lansdown, G. 2001. Promoting children's participation in democratic decision-making. PDF-dokumentti. Saatavissa <https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/insight6.pdf> . [Viitattu 2.3.2017.]

Lipponen, L., Kumpulainen, K., & Hilpiö, J. Haluan, voin ja osaan: Lasten toimijuuden rakentuminen päiväkodissa. Teoksessa Karila, K. & Lipponen, L. (toim.) 2013. Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Tampere: Osuuskunta vastapaino.

Lipponen, L., Kumpulainen K. & Hilppö J. 2013. Haluan, voin ja osaan: Lasten toimijuuden rakentuminen päiväkodissa. Teoksessa Karila, K. & Lipponen, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino, 159-175.

Lyhty, M. 2017. Tiedätkö, mikä muuttuu? *Super* 1/2017, 29.

Ojala, M. 2015. Varhaiskasvatus, esiopetus ja koulun alku lapsen oppimisen ja kehittymisen näkökulmasta. Helsinki: Unigrafia Oy.

Opetushallitus. 2016a. Uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet päätetty. Opetushallituksen lehdistötiedote. WWW-dokumentti. Päivitetty 18.10.2016. Saatavissa: http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus/103/0/uudet_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_paatetty?language=fi . [Viitattu 11.01.2017.]

Opetushallitus. 2016b. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. WWW-dokumentti. Päivitetty 18.10.2016. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf . [Viitattu 11.01.2017.]

Pajulammi, H. 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Helsinki: Talentum Media Oy.

Päivähoitopalvelut s.a. Mikkelin kaupunki. WWW-julkaisu. Saatavissa: <http://www.mikkeli.fi/tuottajat/paivahoitopalvelut-yhteystiedot> [viitattu 28.2.2017.]

Roos, P. 2016. Mitä kuuluu? Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.

Raittila, R. 2013. Pienryhmätoiminta ja leikkialueet: varhaiskasvatuksen pedagoginen toimintaympäristö rakentuu arkisissa käytännöissä. Teoksessa Karila, K. & Lipponen, L. (toim.) 2013. Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.

Rautiainen, A. 2016. Mitä on varhaiskasvatuksen pedagogiikka? Blogi-kirjoitus. WWW-julkaisu. Päivitetty 23.05.2016. Saatavissa: http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/varhaiskasvatus/103/0/mita_on_varhaiskasvatuksen_pedagogiikka . [viitattu 26.10.2017.]

Seitemaa-Hakkarainen, P. 2014. Kvalitatiivinen sisällön analyysi. WWW-julkaisu. Päivitetty 19.05.2015. Saatavissa: <https://metodix.fi/2014/05/19/seitemaa-hakkarainen-kvalitatiivinen-sisallon-analyysi/> . [viitattu 28.2.2017.]

Stakes. 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 56. WWW-dokumentti. Päivitetty 30.08.2005. Saatavissa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf> . [Viitattu 11.01.2017.]

Stenius, T. & Karlson, L. 2005. Yhdessä lasten kanssa – seikkailu osallisuuden. PDF-dokumentti. Saatavissa http://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertoivat/Julkaisut/Stenius_Karlsson_Yhdessalastenkanssa.pdf . [Viitattu 2.3.2017.]

Turja, L. 2011. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) 2011. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: Bookwell oy.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2017. Varhaiskasvatus. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/varhaiskasvatuspalvelut> . [Viitattu 19.9.2017.]

Tämä asiakirja on sähköisesti hyväksytty Mikkelin asianhallintajärjestelmässä

MliDno-2017-19
Tutkimuslupa/Laura Kinnunen ja Valtteri Paakkari

Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa sosionomi (AMK) -tutkintoon johtavassa koulutuksessa opiskelevat Laura Kinnunen ja Valtteri Paakkari anovat tutkimuslupaa opinnäytetyötä varten.

Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia lasten osallisuuden toteutumista Mikkelin kunnallisissa päiväkodeissa. Tutkimuksessa halutaan tuoda esille miten lastentarhaopettajat määrittelevät osallisuuden ja miten se heidän mielestään toteutuu päiväkodissa sekä mitä lastentarhanopettajat ajattelevat osallisuudesta ja pitävätkö he sitä ja sen toteutumista tärkeänä. Tutkimuksessa selvitetään myös, mikäli osallisuus ei toteudu lastentarhanopettajien mielestä riittävästi, mitä tulisi parantaa.

Tutkimuksen aineisto kerätään internetissä tehtävän Webropol-kyselyn avulla, johon päiväkotien lastentarhanopettajien odotetaan vastaavan. Webropol-kyselyyn vastaaminen tapahtuu nimettömänä ja kyselyt lähetään kunnallisille päiväkodeille keväällä 2017.

Päätöksen peruste

Mikkelin kaupungin sivistustoimen toimintasäntö 5.2.2.

Päätös

Myönnän Laura Kinnuselle ja Valtteri Paakkarille tutkimusluvan opinnäytetyön tekemistä varten, edellyttäen, että he noudattavat ehdotonta salassapitovelvollisuutta kerättävässä aineistossa mahdollisesti esiin tulevien yksilöä tai perhettä koskevien seikkojen suhteen. Lisäksi edellytetään, että yksi kappale tutkielmasta luovutetaan varhaiskasvatusjohtajan käyttöön.

Tiedoksi

Laura Kinnunen, Valtteri Paakkari, kunnallisten päiväkotien johtajat, kasvatus- ja opetusjohtaja

Mikkeli

Varhaiskasvatusjohtaja

Muut päätökset

Ote viranhaltijapäätöksestä

28.03.2017

2 (3)

§ 5

Tämä asiakirja on sähköisesti hyväksytty Mikkelin asianhallintajärjestelmässä

Allekirjoitus

, varhaiskasvatusjohtaja

Viranhaltijapäätöksen nähtävänäolo

Päätös pidetään nähtävillä kaupungin virastotalon kirjaamossa
(Maaherrankatu 9-11) 3.4.2017.

Otteen viranhaltijapäätöksestä oikeaksi todistaa

Mikkelissä 28/3 2017

toimistos sihteeri

Tiedoksianto asianosaiselle

Laura Kinnunen, Valtteri Paakkari, kunnallisten päiväkotien johtajat, kasvatus-
ja
opetusjohtaja

SAATEKIRJE

Opiskelemme sosionomeiksi Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa. Teemme opinnäytetyömme Mikkelin kaupungin kunnallisten päiväkotien hoitolasten osallisuudesta. Tutkimuksen tarkoituksena on lastentarhanopettajien näkemystä lasten osallisuuden käsitteestä, toteutumisesta ja tärkeydestä.

Opinnäytetyö toteutetaan kyselytutkimuksena, johon kutsumme päiväkotinne lastentarhanopettajat osallistumaan. Tutkimus toteutetaan internetissä Webropol-kyselyä käyttäen.

Kyselyyn vastaamiseen kuluu noin 10-15 minuuttia. Kyselyn voi tarvittaessa keskeyttää ja jatkaa sitä myöhemmin. Keskeytys-sivulla saat lähetettyä linkin omaan sähköpostiin, josta jatkaa kyselyä. Tutkimuksen tekemiseen on saatu asianmukainen tutkimuslupa Mikkelin kaupungilta. Vastaukset käsitellään nimettöminä ja luottamuksellisesti.

Toivomme, että mahdollisimman moni lastentarhanopettaja vastaisi kyselyymme, jotta tutkimuksemme tulokset olisivat mahdollisimman luotettavia. Tutkimuksemme avulla saa tietoa lasten osallisuudesta Mikkelin päivähoidossa, jolloin on mahdollista kehittää lasten osallisuutta myös teidän päiväkodissanne. Opinnäytetyömme on tarkoitus valmistua syksyn ja talven 2017 aikana.

Kyselyyn pääset suoraan tämän linkin kautta: <https://www.webropolsurveys.com/S/3C602D0B370BA669.par>

Vastausaikaa on 30.5.2017 saakka. Jos sinulla on kysyttävää kyselystä tai opinnäytetyöstämme, ole rohkeasti yhteydessä meihin sähköpostitse.

Ystävällisin terveisin

Laura Kinnunen

laura.kinnunen@edu.xamk.fi

Valtteri Paakkari

valtteri.paakkari@edu.xamk.fi

Lasten osallisuuden toteutuminen Mikkelin päivähoitossa

1. Minkä ikäisiä lapsia ryhmässäsi on?
 - a. 1-3
 - b. 4-6
2. Kerro omin sanoin, mitä mielestäsi lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa tarkoittaa
3. Kuinka hyvin lasten osallisuus mielestäsi toteutuu päiväkodissanne?
 - a. Hyvin
 - b. Melko hyvin
 - c. Heikosti
 - d. Ei toteudu
 - e. En osaa sanoa
4. Kerro esimerkkejä, millä tavalla lasten osallisuus käytännössä toteutuu päiväkotinne arjessa?
5. Kuinka tärkeää lasten osallisuuden toteutuminen mielestäsi on päiväkodin arjessa?
 - a. Todella tärkeää
 - b. Melko tärkeää
 - c. Ei kovinkaan tärkeää
 - d. Ei tärkeää
 - e. En osaa sanoa
6. Miksi lasten osallisuuden tukeminen on / ei ole mielestäsi tärkeää?
7. Miten lasten osallisuutta voisi kehittää päiväkodissanne?
8. Toteutuuko lasten osallisuus toiminnan suunnittelussa? (Mikäli vastaat kysymykseen kyllä tai osittain, kerro esimerkein, miten osallisuus toteutuu toiminnan suunnittelussa.)
 - a. Kyllä
 - b. Osittain
 - c. Ei
 - d. En osaa sanoa
9. Toteutuuko / näkyykö lasten osallisuus toiminnan toteutuksessa? (Mikäli vastaat kysymykseen kyllä tai osittain, kerro esimerkein, miten osallisuus toteutuu toiminnan toteutuksessa)
 - a. Kyllä
 - b. Osittain
 - c. Ei
 - d. En osaa sanoa
10. Osallistuvatko lapset toiminnan arviointiin? (Mikäli vastaat kysymykseen kyllä tai osittain, kerro esimerkein, miten osallisuus toteutuu toiminnan arvioinnissa)
 - a. Kyllä
 - b. Osittain
 - c. Ei
 - d. En osaa sanoa
11. Kehitetäänkö toimintaa lasten tekemien arviointien perusteella? (Mikäli vastaat kysymykseen kyllä tai osittain, kerro esimerkein, miten toimintaa kehitetään lasten arviointien perusteella)
 - a. Kyllä
 - b. Osittain
 - c. Ei

- d. En osaa sanoa
12. Toteutuuko lasten osallisuus leikin tai muun toiminnan valinnassa? (Mikäli vastaat kysymykseen kyllä tai osittain, kerro esimerkein, miten osallisuus toteutuu leikin tai muun toiminnan valinnassa)
- a. Kyllä
 - b. Osittain
 - c. Ei
 - d. En osaa sanoa
13. Millä tavalla lapsi voi tuoda mielipiteensä esille ja miten lasten mielipide otetaan huomioon?
14. Millainen rooli mielestäsi aikuisella on lapsen osallisuuden toteutumisessa?